

Prof. dr hab. Andrzej Twardowski
Uniwersytet im. Adam Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Studiów Edukacyjnych

**Ocena dorobku naukowo-badawczego, dydaktycznego i organizacyjnego
w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego
dr Danucie Wolskiej**

Dr Danuta Wolska ukończyła studia w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie w roku 1984 uzyskując tytuł zawodowy magistra pedagogiki specjalnej. W roku 1998 Rada Wydziału Pedagogicznego WSP w Krakowie nadała Jej stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki na podstawie rozprawy pt. *Indywidualne i środowiskowe uwarunkowania przystosowania emocjonalno-społecznego osób dorosłych upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym*, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Władysławy Pileckiej. Dr Danuta Wolska zdobyła bardzo bogate doświadczenie zawodowe pracując kolejno w: Wojewódzkiej Poradni Wychowawczo-Zawodowej (pedagog specjalny), Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym (nauczyciel nauczania indywidualnego) oraz w Ośrodku Terapeutyczno-Szkolnym dla Dzieci Autystycznych (nauczyciel-terapeuta). Od roku 1998 jest zatrudniona w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie (obecnie Uniwersytecie Pedagogicznym). W latach 1999 – 2009 pracowała dodatkowo w Kolegium Nauczycielskim w Białymstoku na stanowisku nauczyciela mianowanego. W roku 2014 została powołana na stanowisko kierownika Katedry Dydaktyki Specjalnej i Psychoedukacji w Instytucie Pedagogiki Specjalnej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

Dr Danuta Wolska już od czasu studiów jest bardzo zaangażowana w działalność na rzecz osób niepełnosprawnych i ich rodzin. Między innymi: uczestniczyła w pracach komisji do spraw wieloprofilowej rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych ruchowo przy Zarządzie Wojewódzkim Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, była zaangażowana w tworzenie Ośrodka Adaptacyjno-Rehabilitacyjnego dla Dzieci Niepełnosprawnych w Krakowie, współpracowała z Regionalnym Ośrodkiem Pomocy Społecznej, założyła Fundację „Ognisko” promującą tworzenie miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. Od roku 1995 działa, jako wolontariuszka, w Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Osób Niepełnosprawnych, ich Rodzin i Przyjaciół „Ognisko”. Od 2015 roku jest zaangażowana w prace Polskiej Federacji Zatrud-

nienia Wspomaganego. W latach 1983 – 2015, w ramach wolontariatu, współorganizowała 66 letnich i zimowych obozów dla osób z niepełnosprawnością intelektualną.

1. Ocena osiągnięć naukowo-badawczych dr Danuty Wolskiej po uzyskaniu stopnia naukowego doktora

Zgodnie z treścią art. 16, ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (z późniejszymi zmianami) ocenie w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego podlegają: osiągnięcia naukowe lub artystyczne, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, które powinny stanowić znaczny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej. Ocenie podlega również aktywność naukowa lub artystyczna Kandydata.

Art. 16 ust. 4 ustawy zobowiązuje do oceny Kandydata we wskazanych obszarach zgodnie z kryteriami oceny ujętymi w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1.09.2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. 2011, nr 196, poz. 1165).

1.1. Autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH)

Habilitantka nie posiada w swoim dorobku publikacji spełniających powyższe kryterium.

1.2. Autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż w bazach JCR oraz ERIH

Na dorobek podoktorski Habilitantki składa się, zgodnie z dostarczoną dokumentacją, 68 prac: 2 monografie autorskie (w tym dysertacja habilitacyjna), 3 prace zbiorowe pod redakcją, 47 artykułów w pracach zbiorowych (w tym 8 w języku angielskim i 6 w języku słowackim), 7 artykułów w czasopismach naukowych, 7 artykułów w innych czasopismach oraz 1 publikacja internetowa w języku angielskim. Ponadto Habilitantka, we współautorstwie z Władysławą Pilecką, opublikowała poradnik dla rodziców dziecka niepełnosprawnego, który został przetłumaczony na język angielski i język ukraiński. Prace dr Danuty Wolskiej były publikowane przede wszystkim przez: wydawnictwo macierzystej uczelni (obecnie Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie), Oficynę Wydawniczą „Impuls” w

Krakowie, Uniwersytet Szczeciński oraz Uniwersytet Komeńskiego w Bratysławie. Niektóre były drukowane przez: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Wydawnictwo Adam Marszałek w Toruniu oraz Stowarzyszenie Bardziej Kochani w Warszawie. A zatem dorobek Habilitantki wykracza poza wymiar lokalny. Działalność naukowa dr Danuty Wolskiej jest znana polskim pedagogom specjalnym także dzięki Jej systematycznemu uczestniczeniu w cyklicznych konferencjach nt. „Pedagogika specjalna – koncepcje i rzeczywistość” organizowanych przez Uniwersytet Szczeciński i publikowaniu przez Nią tekstów w pracach będących pokłosiem tych konferencji.

W dorobku dr Danuty Wolskiej dominują publikacje w pracach zbiorowych. Jeśli chodzi o artykuły, to po uzyskaniu stopnia doktora opublikowała ich siedem w następujących czasopismach naukowych: „Dziecko Autystyczne”, „Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych PAN” „Rehabilitacja Medyczna”, „Sztuka Leczenia”, „Niepełnosprawność i Rehabilitacja”, „Studia Teologiczne i Humanistyczne” oraz „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”. Ponadto opublikowała siedem krótkich tekstów popularnonaukowych w czasopismach „Światło i Cienie” oraz „Konspekt”.

Do oceny, poza rozprawą habilitacyjną, Habilitantka dostarczyła 13 prac. Są to: autorska monografia, praca zbiorowa pod redakcją, dwa artykuły zamieszczone w czasopismach naukowych i 9 artykułów opublikowanych w pracach zbiorowych. Ich treści dotyczą: rehabilitacji dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębszym (5 prac), zmian inwolucyjnych związanych z procesem starzenia się osób z niepełnosprawnością intelektualną (2 prace), wykorzystania technologii informacyjnych w edukacji uczniów z niepełnosprawnościami (2 prace). Tematyka pozostałych tekstów dotyczy: wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka z głęboką niepełnosprawnością, wychowania seksualnego młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną, zachowań problemowych dzieci z autyzmem i dodatkową niepełnosprawnością intelektualną oraz obrazu własnej przyszłości u młodzieży z wieloraką niepełnosprawnością.

W działalności naukowej Habilitantki zdecydowanie dominuje problematyka andragogiki specjalnej. Poświęciła jej swoją rozprawę habilitacyjną oraz wiele innych tekstów. Wśród nich znaczące miejsce zajmuje praca zbiorowa pt. „*Osoby niepełnosprawne w drodze ku dorosłości*”, Kraków 2014, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego. Autorami tego obszernego, bo liczącego 352 strony dzieła, są naukowcy z Polski, Słowacji i Kanady oraz praktycy. Zamieszczone w pracy analizy teoretyczne i raporty z badań dotyczą czterech głównych kwestii: istoty pojęcia „dorosłość” w odniesieniu do osób niepełnosprawnych, jako-

ści życia dorosłych z niepełnosprawnościami, edukacji dorosłych z niepełnosprawnościami oraz systemowych rozwiązań na rzecz dorosłych osób z niepełnosprawnościami, ze szczególnym uwzględnieniem zatrudnienia.

Zagadnieniom andragogiki specjalnej poświęcone są również artykuły: *Praca jako czynnik ułatwiający przystosowanie społeczne osób dorosłych upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym* (1999) oraz *Wpływ indywidualnych i środowiskowych uwarunkowań na ocenę samego siebie przez dorosłą osobę niepełnosprawną intelektualnie* (2006). Oba artykuły są oparte na wynikach szeroko zakrojonych badań przeprowadzonych na grupie 313 osób przebywających w domach pomocy społecznej i w domach rodzinnych. W badaniach zastosowano Skalę Przystosowania Społecznego McConkey'a i J. Walsha w tłumaczeniu i modyfikacji W. Pileckiej i D. Wolskiej oraz drugą część Skali Zachowania Przystosowawczego K. Nihiry i R. Fostera, M. Shellhaasa i H. Lelanda zaadaptowanej i zmodyfikowanej przez J. Kostrzewskiego. Habilitantka udokumentowała, że aktywność zawodowa w istotny sposób wpływa na dynamikę zmian w przystosowaniu społecznym, emocjonalnym oraz samoocenie osób z umiarkowaną niepełnosprawnością intelektualną. Nawiązaniem do zagadnień zaprezentowanych w wymienionych pracach jest artykuł o charakterze przeglądowym pt. *Wpływ prawidłowego przystosowania społecznego na jakość życia osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną* (2011). Zagadnieniom andragogiki specjalnej dotyczy również artykuł *Stymulowanie rozwoju psychofizycznego osób dorosłych z głęboką wieloraką niepełnosprawnością* (2012). Ma on charakter metodyczny i zawiera propozycje terapii dla grupy 4 osób w wieku od 19 do 21 lat.

Ważnym obszarem działalności naukowej Habilitantki jest geragogika specjalna. Uważam, że znaczącym wkładem dr Danuty Wolskiej w ten zaniedbany dotąd obszar wiedzy na temat dorosłych osób z niepełnosprawnościami jest monografia pt. *Zmiany involucyjne towarzyszące procesowi starzenia się osób z niepełnosprawnością intelektualną*, Kraków 2014, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, ss. 154. W części teoretycznej pracy Habilitantka przedstawiała, w oparciu o najnowszą literaturę, problematykę dorosłości i późnej dorosłości osób z niepełnosprawnościami wraz z zagadnieniem śmierci i umierania. W części empirycznej zamieściła wyniki badań własnych przeprowadzonych na grupie 300 osób mieszkających w domach rodzinnych i domach pomocy społecznej. W celu zebrania materiału empirycznego zastosowała *Skalę obserwacji zmian involucyjnych w rozwoju osób upośledzonych umysłowo* J.L. Lamberta w tłumaczeniu i modyfikacji W. Pileckiej i D. Wolskiej. W analizach statystycznych zgromadzonego materiału zastosowała model drzew klasyfikacyjnych i regresyjnych. Metoda ta pozwoliła określić wpływy interakcyjne pomiędzy zmiennymi.

Habilitantka wnikliwie zinterpretowała uzyskane wyniki. Stwierdziła występowanie zmian inwolucyjnych u badanych osób w: wyglądzie fizycznym, aktywności życiowej, zachowaniach stereotypowych i rytuałach, procesach poznawczych (mowie, myśleniu, spostrzeganiu, pamięci, orientacji w czasie i przestrzeni, uwadze), charakterze i humorze oraz samoocenie. Ponadto zidentyfikowała związki między poszczególnymi zmianami inwolucyjnymi oraz związki między zmianami inwolucyjnymi a wiekiem badanych osób i miejscem ich zamieszkania. Przeprowadzone badania dostarczają nowej, cennej wiedzy na temat procesu starzenia się osób z niepełnosprawnością intelektualną. Mają też walor heurystyczny, ponieważ ujawniają problemy wymagające rozstrzygnięcia w dalszych badaniach. Wybrane wyniki badań nad zmianami w okresie starzenia się zostały również zaprezentowane w artykule pt. *Występowanie zmian inwolucyjnych u osób z niepełnosprawnością intelektualną i ich wpływ na podejmowanie aktywności w placówkach terapeutycznych* (2013).

Pozostałe prace dostarczone do oceny pozwalają się zorientować, jakie inne problemy wchodziły w zakres zainteresowań naukowych Habilitantki. Artykuły *Antycypacja ról społecznych pełnionych w dorosłym życiu przez młodzież z wieloraką niepełnosprawnością* (2008) oraz *Małżeństwo czy celibat osób z niepełnosprawnością intelektualną – odpowiedzialny wybór* (2011) pozostają w ścisłym związku z problematyką andragogiki specjalnej. Mankamentem pierwszego z wymienionych artykułów jest brak informacji na temat metodologii opisywanych badań. Z kolei drugi artykuł trudno uznać za *stricte* naukowy. Zawiera on osobiste refleksje Habilitantki wynikające z doświadczeń zgromadzonych w pracy z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie. Dwa artykuły (jeden w języku polskim, a drugi – słowackim) dotyczą wykorzystywania technologii informacyjnych w edukacji uczniów z niepełnosprawnościami, w tym z niepełnosprawnościami złożonymi. Zaprezentowano w nich wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w 78 różnego typu placówkach edukacyjnych – specjalnych i integracyjnych.

Ostatnie trzy teksty dostarczone przez Habilitantkę wskazują na jej zainteresowanie rehabilitacją dzieci z głęboką niepełnosprawnością oraz dzieci z autyzmem. Tych zagadnień dotyczą artykuły: *Pomoc rodzinie i wczesne wspomaganie rozwoju dziecka z głęboką niepełnosprawnością* (2010) oraz *Zachowania problemowe występujące u dzieci z autyzmem i dodatkową niepełnosprawnością intelektualną – próby radzenia sobie z nimi* (2005). Drugi z wymienionych artykułów ma charakter metodyczny, a jego mankamentem jest barak odwołań do literatury zamieszczonej w bibliografii.

Podsumowując chciałbym zauważyć, że niektóre prace Habilitantki zamieszczone w wykazie i dostarczone do oceny mają charakter metodyczny lub popularnonaukowy. Jednakże

analiza prac dotyczących aktywizacji zawodowej dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną (w tym pracy redakcyjnej), monografii nt. zmian involucyjnych u osób z niepełnosprawnością intelektualną i innych prac dostarczonych do oceny upoważnia mnie do stwierdzenia, że dorobek naukowy dr Danuty Wolskiej wnosi istotny wkład w rozwój pedagogiki specjalnej.

Ocena monografii wskazanej jako podstawa ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Jako osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 16 Ustawy z dnia 14.03.2003 (z późn. zm.) dr Danuta Wolska wskazała pracę pt. *Umiejętności życiowe jako wyznacznik aktywności zawodowej dorosłych z głębszą niepełnosprawnością intelektualną* wydaną w roku 2015 przez Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (ss. 274). Jest to pierwsza w Polsce monografia poświęcona w całości problematyce aktywności zawodowej osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną. Nie mam wątpliwości, że podjęcie tego tematu ma ogromne znaczenie dla teorii i praktyki pedagogiki specjalnej. Pomimo, że w naszym kraju od ćwierć wieku podejmowane są próby dostosowania systemu rehabilitacji zawodowej i zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami do nowej sytuacji społeczno-ekonomicznej, to nadal nie wypracowano skutecznego i spójnego systemu. Brakuje wyczerpujących danych na temat aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych. Publikowane statystyki najczęściej dotyczą całej populacji osób niepełnosprawnych, bez podziału na rodzaje i stopnie niepełnosprawności. Brakuje informacji odnośnie zatrudnienia osób z głębszym stopniem niepełnosprawności intelektualnej. Tym samym praca dr Danuty Wolskiej wypełnia istotną lukę w dotychczasowym dorobku pedagogiki specjalnej.

Książka składa się z jedenastu rozdziałów poprzedzonych Wprowadzeniem. Dwa pierwsze mają charakter teoretyczny, trzeci dotyczy metodologicznych podstaw badań własnych, zaś w rozdziałach od czwartego do jedenastego zaprezentowano analizy wyników przeprowadzonych badań. Pracę zamykają: bibliografia, netografia, aneks, streszczenia, spisy materiałów ilustracyjnych (tabel, grafów, map, schematów, wykresu).

W rozdziale pierwszym pt. „Praca i jej znaczenie w życiu osób z niepełnosprawnością intelektualną” Habilitantka analizuje zagadnienia dotyczące aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz uwarunkowań tej aktywności. Rozpoczyna (podrozdział 1.1.) od ukazania roli pracy w życiu człowieka w świetle wybranych koncepcji teoretycznych, między innymi teorii kapitału ludzkiego i teorii kapitału społecznego. W podroz-

dziale 1.2. charakteryzuje wpływ zmian cywilizacyjnych i społecznych na aktywność zawodową osób niepełnosprawnych zwracając szczególną uwagę na bariery ograniczające zatrudnienie osób z niepełnosprawnością na rynku pracy, warunki prawidłowego planowania kariery zawodowej tych osób oraz politykę państwa dotyczącą rehabilitacji społecznej i zawodowej. Bardzo interesujący jest fragment dotyczący prawnych regulacji zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami, w którym Habilitantka wskazuje na niedoskonałości istniejących przepisów i problemy wynikające ze stosowania w naszym kraju dwóch odrębnych systemów orzecznictwa: /1/ o stopniu niepełnosprawności oraz /2/ o niezdolności do pracy. Jednocześnie wskazuje na korzyści związane z ratyfikowaniem przez Polskę Konwencji Zgromadzenia Ogólnego ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.

W podrozdziale 1.3. rozdziału pierwszego Habilitantka dowodzi, że sposób rozumienia niepełnosprawności implikuje model rehabilitacji zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz wskazuje na bariery rehabilitacji zawodowej tych osób. Sama opowiada się za społecznym (a mówiąc ściślej, za społeczno-interakcyjnym) modelem niepełnosprawności, zgodnie z którym niepełnosprawność nie może być „traktowana jako brak czegoś, ale jako dynamiczna interakcja pomiędzy człowiekiem niepełnosprawnym a środowiskiem, które podlega ciągłym zmianom” (s. 44). Podziela pogląd Habilitantki, że takie rozumienie niepełnosprawności wymaga podejścia kompleksowego i traktowania rehabilitacji jako procesu dwukierunkowego, skoncentrowanego zarówno na bezpośredniej pracy z osobami niepełnosprawnymi, jak i na oddziaływaniach na środowisko, w którym te osoby żyją.

W podrozdziale 1.4. Habilitantka przedstawia kolejno: trudności w podjęciu pracy przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną, system edukacji zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną, ogniwa systemu rehabilitacji zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz rekomendacje organizacji międzynarodowych odnośnie zatrudnienia osób z niepełnosprawnością intelektualną. Dr Danuta Wolska zauważa, że istotną przyczyną niepodejmowania aktywności zawodowej przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębszym jest utrata pobieranej renty socjalnej. Treścią podrozdziału 1.5 są rozważania na temat doradztwa i poradnictwa zawodowego jako ważnego elementu rehabilitacji zawodowej dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną. Habilitantka podaje definicje poradnictwa i doradztwa, wskazuje na zadania doradcy, szczególnie dotyczące planowania kariery zawodowej odbiorcy usługi, charakteryzuje etapy rozwoju zawodowego osób z niepełnosprawnością intelektualną. Ostatni podrozdział rozdziału pierwszego (1.6.) stanowi swoiste podsumowanie wcześniej zaprezentowanych rozważań i analiz. Habilitantka opowiada się w nim za zatrudnieniem wspomagany, jako najlepszą formą aktywizacji zawodowej osób z

głębszą niepełnosprawnością intelektualną. Wyjaśnia istotę zatrudnienia wspomaganego, przedstawia jego zalety oraz ukazuje rolę i zadania trenera pracy. Ten podrozdział, bardzo ważny z punktu widzenia tematu pracy, wskazuje na wysokie kompetencje Habilitantki w zakresie omawianej problematyki.

Odnosząc się do całości pierwszego rozdziału pracy chciałbym zauważyć, że zamieszczono w nim bardzo bogaty zbiór informacji. Rozdział obejmuje łącznie 92 strony, co stanowi 1/3 objętości całej pracy. Jest to uzasadnione zważywszy na złożoność i wieloaspektowość omawianej problematyki. Do tej części pracy mam kilka uwag krytycznych. Po pierwsze, struktura rozdziału jest bardzo rozbudowana. Składa się on łącznie z 6 podrozdziałów, w których wyróżniono 24 dalsze, bardziej szczegółowe. Odnoszę wrażenie, że Habilitantka starała się „niczego nie pominąć”. W rezultacie wyodrębniła kilka bardzo krótkich podrozdziałów obejmujących zaledwie jedną lub dwie strony tekstu (np. 1.1.1., 1.1.4., 1.1.5., 1.1.7., 1.2.1., 1.2.3., 1.4.2.). A zatem, dążenie Habilitantki do wyraźnego zaakcentowania niektórych zagadnień spowodowało, że zostały one przedstawione w sposób nazbyt powierzchowny. Po drugie, Habilitantka zdecydowanie opowiada się za społeczno-interakcyjnym modelem niepełnosprawności, ale prezentując go pomija prace Ireny Obuchowskiej, Małgorzaty Kościelskiej i Stanisława Kowalika. Po trzecie w podrozdziale 1.3.2. zbędne są, z punktu widzenia tytułu podrozdziału, wtręty dotyczące interpersonalnego modelu rehabilitacji, organizacji zaangażowanych w realizację zadań z zakresu aktywizacji i rehabilitacji zawodowej oraz praw osób niepełnosprawnych. Po czwarte, w podrozdziale 1.5. Habilitantka pisze o poradnictwie i doradztwie ogólnie i dopiero w ostatnim fragmencie odnosi to zagadnienie do osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Rozdział drugi pt. „Kształtowanie umiejętności życiowych u osób niepełnosprawnych jako element przygotowania do pełnienia ról w dorosłym życiu” składa się z trzech podrozdziałów. W pierwszym Habilitantka omawia różne ujęcia definicyjne terminu „umiejętności” oraz charakteryzuje sześć grup umiejętności życiowych zaproponowanych przez WHO i UNICEF. W charakterystykach koncentruje się na umiejętnościach głównych, natomiast szczegółowe tylko wymienia. W podrozdziałach drugim i trzecim Habilitantka uzasadnia tezę, że rehabilitacja zawodowa osób z niepełnosprawnością intelektualną nie powinna zmierzać wyłącznie do uczenia wykonywania określonych czynności. Równie ważne jest kształtowanie umiejętności życiowych, ponieważ dzięki nim osoba niepełnosprawna łatwiej pozyskuje i utrzymuje pracę oraz z większą satysfakcją ją wykonuje. Habilitantka wyróżniła sześć umiejętności, które Jej zdaniem są najistotniejsze z punktu widzenia rehabilitacji zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną. Są to umiejętności: /1/ interpersonalne związane z

komunikowaniem, /2/ podejmowania decyzji i odpowiedzialności, /3/ związane z samoobsługą, /4/ budowania własnego systemu wartości, /5/ radzenia sobie ze stresem oraz /6/ zarabiania na życie. Dzięki nim niepełnosprawna intelektualnie osoba może nie tylko prawidłowo wykonywać zadania związane z pracą, ale również wziąć większą odpowiedzialność za własne życie, w tym zawodowe. Dostrzeżonym przez mnie mankamentem prowadzonych rozważań jest brak wyraźnego dookreślenia, za jakim rozumieniem umiejętności Habilitantka się opowiada. Z treści rozdziału drugiego wynika, że najbliższe jest Jej podejście zaproponowane przez Zygmunta Wiatrowskiego.

Metodologiczne podstawy badań własnych zostały zaprezentowane w rozdziale trzecim. Habilitantka sformułowała sześć pytań badawczych. Zrezygnowała ze stawiania hipotez, co było uprawnione zważywszy na eksploracyjny charakter badań prowadzonych metodą sondażu diagnostycznego. Dyskusyjne jest traktowanie wieku i płci jako uwarunkowań społecznych, a nie indywidualnych.

Badania zostały przeprowadzone na bardzo dużej grupie osób – łącznie 400. Stu uczestników Warsztatów Terapii Zajęciowej stanowiło grupę, na której Habilitantka przeprowadziła normalizację autorskiego narzędzia – Skali Umiejętności Życiowych. 100 osób było beneficjentami projektów zatrudnienia wspomaganego, którzy po zakończeniu projektów podjęli pracę. Kolejnych 100 osób, było beneficjentami projektów zatrudnienia wspomaganego, którzy po zakończeniu projektów nie podjęli aktywności zawodowej. Pozostałe 100 osób nie brało udziału w żadnym projekcie zatrudnienia wspomaganego, ale od lat uczestniczyło w terapii oferowanej przez dzienne centra aktywności. Nie mam zastrzeżeń do samej procedury normalizacji Skali Umiejętności Życiowych. Uważam, że została przeprowadzona bardzo starannie, zgodnie z obowiązującymi standardami. Zastanawiam się jedynie, na ile pytania zawarte w podskali IV pozwalają ocenić umiejętności budowania własnego systemu wartości. Według mnie pytania 4.1, 4.2 oraz 4.3 dotyczą umiejętności przestrzegania reguł współżycia społecznego; pytania 4.4. oraz 4.5., stosunku do własnego zdrowia i wyglądu; pytanie 4.6. – samooceny. Jedynie pytanie 4.7 jest związane z tytułem podskali IV.

W celu uzyskania odpowiedzi na postawione pytania badawcze Habilitantka posłużyła się czterema autorskimi narzędziami badawczymi: Skalą Umiejętności Życiowych, indywidualnym wywiadem pogłębionym, kwestionariuszem *ankiety ewaluacyjnej na temat funkcjonowania beneficjenta w obszarze przygotowania do pracy* oraz kwestionariuszem *ankiety - profil zawodowy beneficjenta*. Ponadto analizowała dokumenty badanych osób. Jestem pod wrażeniem ogromu wykonanej pracy oraz ilości zgromadzonego materiału empirycznego.

Wyniki badań zostały zaprezentowane w rozdziałach od czwartego do jedenastego. Habilitantka uzyskała odpowiedzi na wszystkie postawione pytania badawcze. Rezultaty badań zostały wnikliwie przeanalizowane i zilustrowane licznymi tabelami i wykresami. Szczególnie interesujące, z punktu widzenia celów pracy, są analizy zależności między podejmowaniem i niepodjęciem aktywności zawodowej po zakończeniu udziału w projekcie zatrudnienia wspomaganego przez badane osoby a ich umiejętnościami życiowymi. W celu dokładnego rozpoznania tych zależności Habilitantka posłużyła się metodą modelowania strukturalnego, która nie tylko uwzględnia wszystkie powiązania między zmiennymi, ale także pozwala ustalić związki przyczynowo-skutkowe między nimi. Okazało się, że poziom umiejętności życiowych w badanych grupach był podobny, natomiast różnica dotyczyła nasilenia oddziaływań między tymi umiejętnościami.

Wyniki uzyskane przez dr Danutę Wolską wzbogacają pedagogikę specjalną o nową wiedzę na temat aktywności zawodowej osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną, w tym szczególnej roli umiejętności życiowych w podejmowaniu aktywności zawodowej przez te osoby. Bowiem należy zauważyć, że dotychczas zajmowano się głównie przygotowaniem zawodowym i zatrudnieniem osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. Znacznie rzadziej zajmowano się aktywnością zawodową osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym. Nadal można spotkać się z poglądami, że z powodu ograniczeń w rozwoju, osoby z głębszą niepełnosprawnością intelektualną nie mogą podejmować pracy. Wyniki uzyskane przez dr Danutę Wolską przeczą tym obiegowym poglądom. Autorka między innymi udokumentowała, że:

1. Najwyższy poziom umiejętności życiowych występował u osób, które po zakończeniu projektu zatrudnienia wspomaganego podjęły pracę, zaś najniższy u osób, które po zakończeniu projektu nie podjęły zatrudnienia.
2. Ukształtowanie wysokiego poziomu jednej umiejętności życiowej sprzyjał wzrostowi pozostałych.
3. Umiejętności interpersonalne związane z komunikowaniem się miały największy wpływ na umiejętność zarabiania na życie i na umiejętność radzenia sobie ze stresem.
4. Osoby, które podjęły pracę częściej obawiały się niskiej oceny własnych umiejętności i złych relacji w zakładzie pracy.
5. Osoby o wysokich umiejętnościach życiowych, po zakończeniu projektu zatrudnienia wspomaganego, najczęściej poszukiwały pracy na własną rękę.

6. Dla osób z wysokim poziomem umiejętności życiowych, które podjęły zatrudnienie, priorytetem było samodzielne, niezależne życie i chęć bycia potrzebnym. Pracę i wynagrodzenie traktowały jako środek do osiągnięcia wymienionych celów.
7. Wiele osób, które podjęły pracę po zakończeniu projektu zatrudnienia wspomaganego, całkowicie pomijało aspekt finansowy, kładąc nacisk jedynie na aspekt społeczny pracy.
8. Niektórzy opiekunowie nie traktowali poważnie aktywności zawodowej osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną. Uznawali ją za formę terapii zajęciowej, która nie wpływa znacząco na jakość życia niepełnosprawnej osoby.
9. Decyzje o podjęciu pracy przez osoby z głębszą niepełnosprawnością intelektualną były uzależnione od opinii osób znaczących.

Do wynikowej części pracy mam cztery uwagi. Po pierwsze, Habilitantka zbyt rzadko podejmuje dyskusję nad uzyskanymi wynikami. Koncentruje się przede wszystkim na ich prezentacji. Co prawda w rozdziałach części wynikowej pracy wyróżnia podrozdziały zatytułowane „Interpretacja i dyskusja wyników”, ale zawarte w nich rozważania są słabo powiązane z wynikami badań zaprezentowanymi w tych rozdziałach. Po drugie, nie jest dla mnie jasne dlaczego samodzielność, zaradność życiowa i autonomia są traktowane jako jedna zmienna (s. 175). Po trzecie, zamieszczone w rozdziale 10 opisy czterech przypadków nie wzbogacają – wbrew intencjom Habilitantki – wcześniej przeprowadzonych analiz ilościowych. Są zaprezentowane w sposób bardzo powierzchowny. Po czwarte, zapowiedziana na początku podrozdziału 11.1. weryfikacja teoretycznego modelu umiejętności życiowych jest nieudana. Habilitantka odnosi się tylko do niektórych problemów badawczych i to w sposób bardzo ogólny. Również teoretyczne i empiryczne implikacje dla praktyki rehabilitacji zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną budzą zdecydowany niedosyt, szczególnie jeśli uwzględni się zakres przeprowadzonych badań i ogrom zgromadzonych wyników.

Pomimo powyższych uwag, oceniając całość empirycznej części pracy stwierdzam, że Habilitantka zaprezentowała wszystkie uzyskane wyniki. Uczyniła to w sposób logiczny i zgodny z przyjętymi założeniami. W pełni poprawnie posłużyła się złożonymi metodami statystycznymi. Uważam, że dr Danuta Wolska posiada bardzo dobre przygotowanie metodologiczne i zdolności poznawcze, aby samodzielnie formułować i rozwiązywać problemy naukowe.

Reasumując, wyrażam pogląd, że praca dr Danuty Wolskiej pt. *Umiejętności życiowe jako wyznacznik aktywizacji zawodowej dorosłych z głębszą niepełnosprawnością intelektual-*

na, pomimo pewnych niedoskonałości, na które wskazałem, **wnosi istotny wkład** w rozwój pedagogiki specjalnej.

1.3. Autorstwo lub współautorstwo odpowiednio dla danego obszaru: opracowań zbiorowych, katalogów zbiorów, dokumentacji prac badawczych, ekspertyz, utworów i dzieł artystycznych

Habilitantka nie wykazuje osiągnięć wymienionych w tym punkcie – kryterium nie jest spełnione.

1.4. Sumaryczny *impact factor* publikacji naukowych według listy Journal Citation Reports (JCR), zgodnie z rokiem opublikowania

Habilitantka nie ma w dorobku publikacji z listy JCR – kryterium nie jest spełnione.

1.5. Liczba cytowań publikacji według bazy Web of Science (WoS)

Habilitantka nie wykazuje cytowań w bazie WoS – kryterium nie jest spełnione.

1.6. Indeks Hirscha opublikowanych publikacji według bazy Web of Science (Wos)

Habilitantka nie wykazuje Indeksu Hirscha – kryterium nie jest spełnione.

1.7. Kierowanie międzynarodowymi lub krajowymi projektami badawczymi lub udział w takich projektach

Habilitantka uczestniczyła w dwóch projektach badawczych KEGA 3/3033/05 oraz VEGA nr 19 UK- 4/2011 realizowanych przez Uniwersytet Komeńskiego w Bratysławie. Uczestniczyła w 10 krajowych projektach badawczych, finansowanych ze środków Unii Europejskiej, między innymi: PHARE ACCESS (2002), ON LINE TRAINAUTISM (2004), EQUAL (2004-2006), DAPHNE (2005). Kryterium jest spełnione.

1.8. Międzynarodowe lub krajowe nagrody za działalność odpowiednio naukową albo artystyczną

Habilitantka otrzymała dwie zespołowe nagrody Rektora za działalność naukową oraz nagrodę Rektora w postaci dodatku motywacyjnego za zgromadzenie w roku 2014 największej liczby punktów za publikacje naukowe. Kryterium jest spełnione.

1.9. Wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych

Habilitantka wykazała czynny udział w 30 krajowych konferencjach naukowych, z których 13 miało charakter ogólnopolski, 12 międzynarodowy a 5 regionalny. W trakcie tych konferencji wygłosiła łącznie 35 referatów. Ponadto wykazała czynny udział w 11 konferencjach zagranicznych. Kryterium jest spełnione.

2. Ocena dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej dr Danuty Wolskiej

2.1. Uczestnictwo w programach europejskich i innych programach międzynarodowych lub krajowych

W roku 2015, w ramach programu Erasmus+, Habilitantka prowadziła wykłady na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie. Uczestniczyła w programie badawczym KEGA realizowanym przez Ministerstwo Edukacji Republiki Słowackiej. Kryterium jest spełnione.

2.2. Udział w międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych lub udział w komitetach organizacyjnych tych konferencji

Habilitantka była przewodniczącą komitetów organizacyjnych dwóch międzynarodowych konferencji naukowych. Nie wykazała konferencji, w których uczestniczyła bez referatu. Zważywszy jednak, że uczestniczyła czynnie w 41 konferencjach, w tym 11 zagranicznych, kryterium należy uznać za spełnione.

2.3. Otrzymane nagrody i wyróżnienia

Habilitantka nie była nagradzana za osiągnięcia dydaktyczne i dlatego kryterium nie jest spełnione.

2.4. Udział w konsorcjach i sieciach badawczych

W latach 2007 – 2008 Habilitantka uczestniczyła w projekcie badawczym GRUNDTVIG LP „*How to talk to be understood – self-education program of social communication for autistic adults*” koordynowanym przez Krajowe Towarzystwo Autyzmu, o/Kraków z udziałem partnerów z Włoch i Grecji. Kryterium jest spełnione.

2.5. Kierowanie projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych, a w przypadku badań stosowanych we współpracy z przedsiębiorcami

Habilitantka jest koordynatorką projektu badawczego, w którym uczestniczy 14 naukowców z Uniwersytetu Komeńskiego oraz koordynatorzy z Czech, Węgier i Polski. Projekt jest współfinansowany przez Ministerstwo Edukacji Republiki Słowackiej oraz Słowacką Akademię Nauk. Kryterium jest w podstawowym stopniu spełnione.

2.6. Udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism

Habilitantka nie jest członkiem komitetów redakcyjnych i rad naukowych czasopism – kryterium nie jest spełnione.

2.7. Członkostwo w międzynarodowych lub krajowych organizacjach naukowych i towarzystwach

Habilitantka nie podała informacji o członkostwie w międzynarodowych lub krajowych organizacjach naukowych – kryterium nie jest spełnione.

2.8. Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki lub sztuki

Habilitantka kieruje studiami podyplomowymi z zakresu terapii zajęciowej. Z racji pełnienia funkcji kierownika katedry nadzoruje działalność dydaktyczną 12 pracowników. Niektóre publikacje Habilitantki, np. zamieszczone w czasopismach „Światło i Cienie” oraz „Bardziej Kochani” popularyzują osiągnięcia nauki. Kryterium jest spełnione.

2.9. Opieka naukowa nad studentami w toku specjalizacji

Habilitantka była promotorem 126 prac licencjackich oraz 116 prac magisterskich na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. Ponadto była promotorem 131 prac licencjackich w Kolegium Nauczycielskim w Bielsku Białej. Kryterium jest spełnione.

2.10. Opieka naukowa nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego, z podaniem tytułów rozpraw doktorskich

Habilitantka jest promotorem pomocniczym pracy doktorskiej nt. „Algezyjologiczne problemy sportu wyczynowego osób pełno i niepełnosprawnych – perspektywa psychopedagogiczna”. Kryterium jest spełnione.

2.11. Staże w zagranicznych lub krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich

Habilitantka odbyła krótkoterminowy staż w ramach programu Erasmus+ na Uniwersytecie Komeńskiego w Bratysławie. Odbyła wyjazdy studyjne do Austrii, Czech, Grecji, Słowacji, Słowenii i Włoch. W trakcie wyjazdów Habilitantka uczestniczyła w warsztatach i szkoleniach dotyczących specyfiki szkolnictwa specjalnego, integracyjnego oraz ogólnodostępnego w wymienionych krajach. Kryterium jest w podstawowym stopniu spełnione.

2.12. Wykonanie ekspertyz lub innych opracowań na zamówienie organów władzy publicznej, samorządu terytorialnego, podmiotów realizujących zadania publiczne lub przedsiębiorców

Habilitantka nie wykonywała ekspertyz lub innych opracowań dla wymienionych podmiotów – kryterium nie jest spełnione.

2.13. Udział w zespołach eksperckich i konkursowych

Habilitantka nie uczestniczyła w zespołach eksperckich i konkursowych – kryterium nie jest spełnione.

2.14. Recenzowanie projektów międzynarodowych lub krajowych oraz publikacji w czasopiśmie międzynarodowych i krajowych

Habilitantka nie recenzowała projektów międzynarodowych lub krajowych, ani nie recenzowała publikacji w czasopiśmie międzynarodowych i krajowych. Tym samym kryterium nie jest spełnione.

Konkluzja

Uważam, że zarówno rozprawa habilitacyjna, jak i dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny dr Danuty Wolskiej **spełniają** warunki określone w Ustawie z dnia 14.03.2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity – Dz. U. 2014. poz. 1852). Tym samym **popieram** wniosek o nadanie dr Danucie Wolskiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika.

Kalisz, 25 lutego 2016 r.

A. Twardowski